

*Андрій Вікторович СТАРОДУБ,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу зарубіжних джерел з історії України
Інституту української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
(Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0003-3464-3533>
andriystarodub@gmail.com*

**НОВІ МАТЕРІАЛИ
ДО БІОГРАФІЇ МИТРОПОЛИТА ВАРШАВСЬКОГО
І ВСІЄЇ ПОЛЬЩІ МАКАРІЯ
(ОКСЮКА МИХАЙЛА ФЕДОРОВИЧА)
(1884–1961)**

Мета роботи полягає в перевірці та доповненні інформації про життя й діяльність відомого вченого та церковного діяча М. Ф. Оксіюка (у чернецтві — Макарій) (1884–1961). *Методологія дослідження* базується на принципах історизму та об'єктивності. Застосовано загальноісторичні методи — хронологічний, ретроспективний, проблемно-тематичний. *Наукова новизна* роботи полягає в запровадженні до наукового обігу документів, що з'ясувають маловідому сторінку біографії Михайла Оксіюка. Протягом 1923–1924 рр. він розглядався як кандидат на посаду професора Студіум православного богослов'я Варшавського університету, у зв'язку з чим мав контакти з митрополитом Варшавським і Волинським Діонісієм (Валединським) та представниками польської дипломатичної місії в Києві. У статті проаналізовано «документальний слід», який залишила ця історія. **Висновки.** Інформація, яка міститься в документах, що збереглися в польському Архіві нових актів, суттєво доповнює дані про спроби залучення колишніх випускників та викладачів Київської духовної академії до розбудови православної богословської освіти у міжвоєнній Польщі. Звіт дипломата про зустріч та розмову з М. Ф. Оксіюком у листопаді 1923 р. також містить оцінки особливостей характеру, політичних поглядів та позиціонування професора з низки церковно-адміністративних проблем. Це робить його непересічним джерелом для дослідників біографії очільника Польської автокефальної православної церкви.

Ключові слова: М. Ф. Оксіюк (митрополит Макарій), Діонісій (Валединський), біографія, Київська духовна академія, Студіум православного богослов'я Варшавського університету, дипломатія II Речі Посполитої.

Постать Михайла Оксіюка не раз привертала увагу істориків. Для одних дослідників він цікавий насамперед як талановитий візантиніст та автор класичного дослідження «Есхатология св. Григория Нисского (Историко-догматическое исследование)». Для інших важливішим є вивчення його ролі в т. зв. Львівському соборі 1946 р. та в процесі ліквідації структур Української греко-католицької церкви загалом. Ще однією «опцією» у висвітленні його біографії є акцент на нетривіальній церковно-адміністративній кар'єрі фігуранта, яка завершилася перебуванням на кафедрі митрополита Варшавського і всієї Польщі у 1951–1961 рр.

Протягом останніх років з'явилася низка біографічних довідок, енциклопедичних гасел та тематичних статей про Макарія (Оксіюка). Серед них можна виокремити публікації російських та українських дослідників з лона РПЦ (професора Московської духовної академії А. Сидорова [14], протоієрея А. Берташа [1; 2] із Санкт-Петербурга, професора Київської духовної академії та семінарії В. Буреги [4; 5]). Дещо меншу зацікавленість ця постать викликає в польських авторів (навіть пов'язаних з Польською автокефальною православною церквою) [17; 18].

Отже, до уваги істориків уже потрапили основні «віхи життя» науковця та церковного діяча. Але це не стосується подій досить тривалого періоду — від початку 1920-х до початку 1940-х рр., щодо якого є і серйозні прогалини у «фактології», і проблеми з інтерпретацією наявних даних.

З одного боку, ця частина життєвого шляху М. Оксіюка вважається «найменш цікавою», адже впродовж 1920–1930-х рр. він був позбавлений можливості повноцінно працювати як учений, публікуватися та не відіграв жодної ролі в церковних справах у Києві (принаймні, нині в науковому обігу немає документів, які б вказували на протилежне).

Виразно бракує також джерельної бази для з'ясування обставин звільнення науковця з роботи у Всенародній бібліотеці України в 1933 р. Загалом більшість із того, що відомо про роботу колишнього професора /майбутнього митрополита в цій бібліотеці, базується на зафіксованих у 1970-х — на початку 1980-х рр. спогадах бібліографа Ф. Максименка (1896–1983) (досить лаконічних та непевних) [3, с. 74; 10, с. 626], а також кількох згадках в архівних документах [6, с. 214; 7, с. 327–328].

Не набагато більше даних є й про роботу вченого у Візантологічній комісії Всеукраїнської академії наук [12, с. 144–145; 16, с. 124–125]. Лише в загальних рисах відомо про те, яку тематику він розробляв у цей період (візантійські впливи в давньоукраїнському письменстві та вивчення стану візантологічних студій в Україні в другій половині 1920-х рр.) [13, с. 177].

Але найзагадковішим є період роботи в адмінвідділі Наркомату земельних справ УРСР (1938–1941 рр.). В окремих біографічних нарисах цей епізод подано як доказ виняткової фаховості М. Оксіюка, незамінності його як спеціаліста («С 1938 по 1941 г., будучи беспартійным, занимал значительные посты в Народном комиссариате земледелия УССР») [2]. Однак успішна кар'єра колишнього професора духовної академії в дуже «нерядовій» радянській установі — занадто нетипове явище, щоб задовольнятися схожими поясненнями.

Немає однозначної відповіді на питання, завдяки чому М. Оксіюку вдалося уникнути репресій у ситуації, коли жертвами переслідувань стало багато родичів та людей із його оточення (серед них — батько його дружини, священник М. Єдлінський (1859–1937)), чимало колишніх викладачів КДА, колег по роботі у Всенародній бібліотеці України. Його прізвище (як «ворожого елемента», що працював у цій установі) згадано в показах у слідчій справі В. Іванушкіна (1903–1937) — директора бібліотеки в 1933–1936 рр. [11, с. 196–197]. Але немає даних, що це мало якісь наслідки для М. Оксіюка.

Невідомо, як склалися в цей час взаємини Михайла Федоровича з його двома рідними братами, які також жили в Києві, — Петром (1896–1960) та Йосипом (1894–1991). Перший із них зробив успішну кар'єру вченого-біолога й став професором Київського державного університету ім. Тараса Шевченка. Другий у 1922–1930 рр. був архієпископом Української автокефальної церкви та, попри публічне зречення сану, не уникнув репресій.

Поза сумнівом, він не поділяв поглядів брата-автокефаліста та вважав УАПЦ формації 1921 р. неканонічною структурою. Однак можна лише здогадуватися, якої лінії найстарший із братів Оксіюків дотримувався в численних внутрішніх дискусіях, що виникали в середовищі прихильників РПЦ протягом 1920-х рр. Вірогідно, у 1930-х рр. він максимально дистанціювався від контактів із київським духовенством (попри наявні родинні зв'язки). Також достеменно невідомо, чи підтримував він у цей час навіть мінімальний зв'язок із якоюсь із православних київських парафій (відвідував богослужіння, сповідувався, причащався). Опубліковані на початку 2000-х рр. спогади доньки митрополита [8; 9] не з'ясовують ці факти.

У будь-якому разі в цих двох десятиліттях життя можуть міститися додаткові «підказки» щодо причин, через які М. Оксіюк зважився не просто змінити свій статус у Церкві (прийнявши духовний сан), а й стати одним із «провідників» радянської церковної політики в Західній Україні післявоєнного часу. Адже епізод зі смертю дружини в 1942 р., про який пишуть майже в усіх біографічних довідках як про основний «поштовх» до «нового воцерковлення», не може бути (само)достатнім поясненням для подальших метаморфоз та кар'єрних злетів, що відбулися з М. Оксіюком.

Не так багато шансів на те, що дослідникам вдасться суттєво розширити джерельну базу, на підставі якої можна буде «зафарбувати білі плями» в життєписі цього діяча. Але вони не «нульові». Як ілюстрацію до цієї тези публікуємо два документи, які збереглися в Архіві нових актів у Варшаві. Вони стосуються епізоду, не відображеного в жодній з біографій Михайла Оксіюка. Ідеться про спробу професора виїхати до Польщі, де він мав взяти участь в організації Православного богословського факультету Варшавського університету [15, с. 20–21]. Запрошення йому надіслав митрополит Варшавський та Волинський Діонісій (Валединський) (1876–1960), знайомство Оксіюка з яким сягає періоду навчання останнього в Холмській духовній семінарії (її ректором у той час був Валединський).

В архіві збереглися два листи-клопотання митрополита до Міністерства релігійних визнань — від 28 вересня 1923 р. та від 18 березня 1924 р.¹ Реагуючи на перше з них, «профільне» міністерство зробило запит до Міністерства закордонних справ із проханням навести довідки про М. Оксіюка.

Цей запит було переадресовано польському дипломатичному представництву в Україні, а саме — консулу, який опікувався справами репатріації польських громадян / уродженців територій, які увійшли до складу відродженої польської держави.

Як випливає з документа, у листопаді 1923 р. цей дипломат — керівник місії у справах оптації (вибору громадянства) в Києві Міхал Свірський (Michał Świrski) — мав дві зустрічі з Михайлом Оксіюком. Про одну з них (27 листопада) він надіслав досить докладний звіт, у якому зафіксовані такі оцінки психологічних особливостей, політичних та національних переконань професора:

– **Гранична обережність та ухиляння.** Оксіюк уникав чітких відповідей на більшість із поставлених запитань у межах обговорюваних під час розмови тем. Ця обережність виявилася також у тому, що

---

¹ Archiwum Akt Nowych. Ministerstwo Wyznań religijnych i Oświecenia publicznego (далі — AAN. MWRiOP), sygnatura 1111, kartka 277.

він навіть не ризикнув підписати надіслану до диппредставництва автобіографію.

– **Умовно «центристське» політичне кредо.** Оксіюк описав свої політичні погляди як «республікансько-демократичні», однаково далекі як від російського монархізму, так і від радянського більшовизму.

– **Відмежування від українського національного руху.** Щодо політичних аспектів питання М. Оксіюк виявив, швидше, байдужість, водночас не приховуючи свого різко негативного ставлення до Української автокефальної церкви формації 1921 р.

– **Демонстрація лояльності до польської державності.** Намагаючись підкреслити це, він навіть стверджував, що схвально ставився до можливості здобуття Польщею незалежності задовго до 1918 р.

– **Підтримка автокефалії для православної митрополії у Польщі.** У цьому питанні позиція М. Оксіюка була найбільш чіткою: у Польській державі має бути самостійна православна церква. Адже це правило (незалежна церква в кордонах незалежної держави) є універсальним.

Щодо останніх двох позицій (лояльність до польської державності та ідеї автокефалії для православної церкви) важко оцінити ступінь щирості відповідей. Адже йшлося про можливість виїзду до Польщі та отримання громадянства, а отже, якийсь інший варіант позиціонування міг негативно вплинути на остаточне рішення польських урядовців.

Навряд чи професор особливо лукавив, але деякі деталі його розповіді дають підстави вважати, що він багато чого «недоговорював».

Найцікавіший момент, відображений у звіті, — повідомлення про нещодавню поїздку до Москви та розмову з патріархом Тихоном (Беллавіним). Під час свого візиту Оксіюк нібито переконував Тихона в тому, що немає альтернативи «автокефалізації» церков у нових незалежних державах. І той зрештою погодився з історико-канонічними аргументами колишнього професора КДА (хоча сам він вважав, що «в глибині душі» предстоятель РПЦ зберіг «окремий погляд» на цю проблему).

На жаль, можна лише припускати, з якою метою М. Оксіюк їздив до Москви та відвідував патріарха. І чи не був він при цьому «неформальним посланцем» від митрополита Діонісія. Адже між Варшавою та Києвом мав відбуватися обмін листами, оскільки Варшавський митрополит, звертаючись до уряду з клопотанням про надання дозволу на в'їзд, уже був поінформований про згоду його колишнього вихованця очолити кафедру на створюваному в столичному університеті православному богословському факультеті.

Нічого певного не можна сказати також і щодо гіпотетичного виконання професором ролі «кур'єра» від єпископату РПЦ в Україні, який саме в цей час (осінь 1923 р.) намагався створити нові структури управління, замість розгромлених радянськими каральними органами.

Утім, польський дипломат «не відчитав» можливі додаткові підтексти в словах співбесідника. Інакше це могло б мати непередбачувані наслідки та вплинуло б на загальний висновок. Адже польський уряд не дозволяв митрополиту Діонісію підтримувати самотійні контакти з патріархом Тихоном.

У всякому разі, на основі загалом позитивного звіту М. Свірського Міністерство визнань релігійних та народної освіти підготувало (18 лютого 1924 р.) листа до митрополита Діонісія про те, що воно «otrzymało o księdze Michale Oksijuku (так в оригіналі, чиновники помилково назвали його священиком. — А. С.) przychylną relację od Delegacji do spraw opcji w Kijowie» та «oczekuje dalszych wniosków co do jego osoby»².

18 березня 1924 р. митрополит повідомив, що проситиме про «wyjednanie w Ministerstwie Spraw Zagranicznych zezwolenia na przyjazd do Polski dla p. Michała OKSIJUKA», а також, що в «najbliższej przyszłości złoży wniosek w sprawie mianowania p. Oksijuka profesorem wydziału teologii prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego»³. 28 березня 1924 р. з канцелярії митрополії надіслали засвідчений офіційною печаткою польський переклад автобіографії кандидата та список його наукових праць⁴.

Серед документації міністерства мною не виявлено матеріалів, що б пояснювали причини, через які цю справу не було доведено до кінця. Не надходило відповідної інформації і в Варшавський університет. Навіть через рік після описуваних подій, 3 березня 1925 р., Організаційний комітет зі створення Православного богословського факультету продовжував називати Оксіюка ексклюзивним кандидатом на посаду професора з історії церкви та патрології⁵. Однак у пізнішому листуванні між митрополитом, Міністерством визнань релігійних та ректоратом університету його прізвище більше не згадується. Найімовірніше, Оксіюк сам відмовився від пропозиції та прийняв рішення залишитися в підрадянській Україні.

Зрештою, Михайлові Оксіюку вдалося потрапити до Варшави лише у 1951 р. — більш ніж через чверть століття після описуваних подій, — але вже «радянським» митрополитом, який замінив на Варшавській кафедрі Блаженнішого Діонісія (Валединського).

² AAN. MWRiOP, sygn. 1008, k. 195-196.

³ Ibid., sygn. 1111, k. 276.

⁴ Ibid., k. 277-278.

⁵ Ibid., sygn. 1110, k. 41.

*Звіт керівника київської місії Делегації Речі Посполитої в
справах оптації М. Свірського про розмову з колишнім професо-
ром КДА М. Ф. Оксіюком*

DELEGACJA
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Do Spraw Opcji
w Kijowie.

Dn. 27/XI. 1923 r.

Nr. 691/T

Odpis. Poufne.

Sprawa prof. Оксіюка⁶. W ślad za n. 686/t z dn. 20 r. b. donoszę że w dniu dzisiejszym miałem dłuższą rozmowę z b. profesorem akademii Duchownej Michałem Оксіюkiem w celu zebrania bliższych szczegółów o jego osobie.

Оксіюк ma lat około 40 i sprawia poniekąd wrażenie, iż jest zbyt młodym dla swego poważnego stanowiska. Obecnie pracuje na dość dorywcze, jako nauczyciel języka niemieckiego w „WINO” (Wyższy Instytut Narodnego Obrazowania) i w paru szkołach sowieckich. Urodzony jest w Polsce, w w. Siedleckim. Z narodowości jest Ukraińcem, nie zdradza jednak żadnych sympatii do ukraińskiego ruchu narodowego i jest otwartym przeciwnikiem Ukraińskiej Autokefalej Cerkwi. Po polsku rozumie dobrze, uchyla się jednak od rozmowy polskiej, tłumacząc się, iż języka polskiego wielu lat nie używał.

Przekonania swoje wypowiada niezmiernie ostrożnie, można powiedzieć nawet z obawą jak gdyby lękał się, czy znajdą one oddźwięk u rozmówcy.

Pozostawia to wrażenie pewnego oportunistu, być może jednak, że jest tylko skutkiem przyzwyczajenia do warunków sowieckich w dziedzinie swobody poglądów.

Credo polityczne Оксіюка, jako obywatela rosyjskiego określa bolszewizm i monarchię, jako dwa bieguny równie mu obce i wrogie, między którymi pożądanym punktem równowagi byłyby rządy demokratyczne-republikańskie.

Stojąc na tem stanowisku Оксіюк odnosi się lojalnie do państw powstałych na gruzach b. imperium, zaznaczając że sympatie swoje do niepodległości Polski wypowiadał jaszczce podczas wypadków 1905 r.

Jest on zwolennikiem pełnej Autokefalii Cerkwi prawosławnej w Polsce. Zdaniem jego każdy odłam cerkwi prawosławny znajdujący się tery-

⁶ Збережено особливості орфографії оригіналу. Прізвище «Оксіюк» транслітерува-
валось польськими чиновниками по-різному: «Оксіюк», «Оксіюк», «Оксіюк».

torialnie w granicach niepodległego państwa, winien być rządzony przez władze autokefalne, znajdujące się na tam samym terytorium.

Tezę tę rozwijał i popierał prof. Oksiejuk wobec patriarchy Tichona pod czas swej niedawnej bytności w Moskwie.

Tichon zajmujący przeciwne stanowisko, w końcu zgodził się pozornie z tym zdaniem, jednak Oksiejuk przypuszcza, że patriarcha zachował w głębi duszy odrębny na te sprawę pogląd.

Prof. Oksiejuk ma pewne znajomości wśród duchowieństwa prawosławnego w Polsce i zna między innymi bliżej metropolitę Dionizego.

W załączeniu przysyłam Curriculum vitae prof. Oksiejuka, przez niego własnoręcznie napisane, – lecz nadesłane bez podpisu

Kierownik Delegacji
Podpis nieczytelny
Konsul

AAN. MWRiOP, sygn. 1008, k. 197-198. Машинопис, копія

Автобіографія М. Ф. Оксіюка, надіслана в польське дипломатичне представництво в Києві в листопаді 1923 року

Curriculum vitae

Оксиюк Михаил Федорович родился 17/29 сентября 1884 года в дер. Луковиско, Седлецкой губ., Родинского уезда ⁷. Низшее образование получил в Варшавском духовном училище (1897–1901), среднее — в Холмской духовной семинарии (1901–1907), каковую закончил со званием «студента семинарии». В августе 1907 года, по конкурсным испытаниям, поступил в число студентов Киевской духовной академии ⁸, в коей в течении четырех учебных годов выслушал полный курс общеобязательных и специальных во второй (исторической) группе наук. За указанные по предметам академического курса успехи и за особое сочинение Советом Академии 11 июня 1911 года удостоен ученой степени кандидата богословия 1-го разряда, с правом получения степени магистра богословия без нового устного испытания, а лишь через представление соответствующего сей степени нового сочинения и защиту ее на коллоквиуме.

Оксиюк М. Ф., согласно постановлению Совета Академии от 11 июня 1911 года, состоял, в течении 1911–1912 академического года

⁷ Нині — село в Більському повіті Люблінського воєводства Республіки Польща.

⁸ Тут і далі відтворені підкреслення олівцем, зроблені, імовірно, кимось із чиновників Міністерства релігійних визнань та народної освіти.

профессорским стипендиатом при кафедре древнехристианской и византийской литературы.

Оксиук М. Ф., согласно избранию Совета Академии от 13 июня 1912 года, Святейшим Синодом утвержден был в должности преподавателя Академии по второй кафедре истории древнехристианской и византийской литературы, в звании и. д. доцента, с 16 августа 1912 года.

Оксиук М. Ф., за печатное сочинение под заглавием «Эсхатология св. Григория Нисского (Историко-догматическое исследование)» (Киев 1914 г., стр. I–XX+1–666), по защите его на коллоквиуме, Советом Академии 10 июня 1914 года удостоен степени магистра богословия и избран доцентом Академии.

Оксиук М. Ф., 3/16 февраля 1918 года Советом Академии избран был экстраординарным профессором Академии, в каковом звании был утвержден г. Министром исповеданий Украинской Державы.

Оксиук М. Ф., по поручению Совета Академии, в 1918–1919 академическом году читал лекции в Академии также на первой кафедре древнехристианской литературы.

Оксиук М. Ф. состоял также ученым секретарем Ученого Комитета при Министерстве исповеданий Украинской державы и при Министерстве Культур Украинской Народной Республики.

Оксиук М. Ф., согласно избранию Киевского Державного Украинского университета, с 8 мая 1918 года состоял также профессором означенного Университета по кафедре истории Византии. После закрытия Державного Украинского университета (1 июля 1920-го года)⁹ состоял профессором по истории Византии в Высшем Институте Народного образования в Киеве до 1-го ноября 1921 года, когда, по распоряжению подлежащих органов Соввласти, был «сокращен», т. е. исключен из состава преподавателей В.И.Н.О.

Кроме указанной магистерской диссертации, Оксиук М. Ф. напечатал в «Трудах Киевской духовной академии» (и отдельно) две работы: 1) Теопасхитские споры¹⁰ и 2) Учение св. Апостола Павла об оправдании (Изъяснения Рим. 3, 21–26)¹¹.

AAN. MWRiOP, sygn. 1008, к. 199-200. Рукопис, оригінал

⁹ Дата виправлена з «1919».

¹⁰ Оксиук М. Ф. Теопасхитские споры // Труды КДА. – Киев, 1913. – Т. 1. – Кн. 4. – С. 529–559; Оксиук М. Ф. Теопасхитские споры // Киево-Могилянський збірник в честь протоієрея Дмитрія Івановича Богдасьєвського. – Киев, 1913. – С. 396–426.

¹¹ Оксиук М. Ф. Учение апостола Павла об оправдании (Изъяснение Послания к Римлянам 3, 21-26) // Труды КДА. – Киев, 1914. – Т. II. – № 6. – С. 151–180; Оксиук М. Ф. Учение апостола Павла об оправдании (Изъяснение Послания к Римлянам 3, 21-26). – Киев, 1914. – 58 с.

1. Берташ А. В. Митрополит Макарий (Оксиюк): деятель церкви на фоне эпохи / А. В. Берташ // Энциклопедическая практика: материалы и исследования : сб. науч. ст. и док. – СПб., 2016. – С. 41–67.
2. Берташ А., прот. Макарий (Оксиюк Михаил Федорович) / прот. Александр Берташ // Православная энциклопедия. Т. 42. – М., 2016. – С. 513–519.
3. Білокінь С. Повсякденні турботи повенних книгознавців : (за листуванням Федора Максименка) / Сергій Білокінь // Збірник пам'яті українського бібліографа Федора Максименка / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Наук. б-ка ; упоряд. Г. Домбровська, Л. Панів. – Львів, 2008. – С. 48–135.
4. Бурега В. В. Життєвий шлях митрополита Макарія (Оксиюка), випускника та професора КДА / В. В. Бурега // Труды Київської духовної академії. – Київ, 2013. – № 19. – С. 212–222.
5. Бурега В. Макарий (Оксиюк Михайло Федорович) / Володимир Бурега // Київська духовна академія в іменах: 1819–1924 : в 2 т. Т. 2. Л–Я / упоряд. і наук. ред. М. Л. Ткачук. – Київ : Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2016. – С. 119–124.
6. Гарбар Л. Біографічні джерела з історії дослідження української бібліотечної справи (1918–1934) з архіву Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та питання персоналогічної реконструкції / Лариса Гарбар // Волинські історичні записки : зб. наук. пр. – Житомир, 2010. – Т. 5. – С. 210–219.
7. Гарбар Л. В. Оксиюк Михайло Федорович / Л. В. Гарбар // Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX ст. — 1941 р.) : матеріали до біобібліографічного словника / авт.-уклад. Л. В. Гарбар ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. – Київ, 2017. – С. 327–328.
8. Григоренко Т. Памяти моего отца, Оксиюка Михаила Федоровича — Митрополита Макария Варшавского и всея Польши / Т. Григоренко // Вісник Прес-служби УПЦ. – 2002. – Вип. 10. – С. 62–63.
9. Григоренко Т. Воспоминания о дедушке о. Михаиле Едлинском и его семье / Татьяна Григоренко // Едлинский М., свящ. Едлинский Г., свящ. Любящее Господа сердце : Труды. Проповеди. Воспоминания. – Киев : Дух і Літера ; Свято-Макариевская Церковь, 2004. – С. 294–301.
10. Дашкевич Я. Постаті = Personages : нариси про діячів історії, політики, культури / Ярослав Дашкевич ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Львів. від-ня. – 2-ге вид., випр. і допов. – Львів : Піраміда, 2007. – 807 с.
11. Ковальчук Г. Директори Всенародної бібліотеки України (20–30-ті рр.) / Галина Ковальчук // 3 архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – 2000. – № 2–4. – С. 179–206.
12. Преловська І. Макарий / І. Преловська, О. Файда // Сходознавство і візантологія в Україні в іменах : біобібліогр. словник / НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського ; упоряд. Е. Г. Циганкова, Ю. М. Кочубей, О. Д. Василюк. – Київ, 2011. – С. 144–145.
13. Рева Л. Г. Дослідження Візантологічної комісії ВУАН (за архівами Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського) / Л. Г. Рева // Ак-

- туальні питання сходознавства, славістики, україністики : зб. наук. пр. – Київ : ВПЦ НАУКМА, 2010. – С. 174–180.
14. Сидоров А. И. Митрополит Макарий (Оксиюк) и его церковно-научная деятельность / А. И. Сидоров // Эсхатология св. Григория Нисского / митр. Макарий (Оксиюк). – М., 1999. – С. III–XXXIV.
  15. Стародуб А. Професори КДА і православний богословський факультет Варшавського університету / Андрій Стародуб // Пам'ятки України: історія та культура. – 2014. – № 11. – С. 14–21.
  16. Циганкова Е. Візантологічна комісія ВУАН / Елла Циганкова // Східний світ. – 1996. – № 2. – С. 123–133.
  17. Dudra S. Polityka władz państwowych wobec wyboru i działalności metropolity Makarego, zwierzchnika Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego / Stefan Dudra // Sprawy narodowościowe. Seria nowa. – 2015. – № 46. – S. 72–84. <https://doi.org/10.11649/sn.2015.035>
  18. Sawicki D. 50 lat temu odszedł do wieczności metropolita warszawski i całej Polski Makary / Doroteusz Sawicki // Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. – 2011. – № 3. – S. 10–11.

REFERENCES

1. Bertash, A. (2016). Mitropolit Makarii (Oksiiuk): deiatel tcerkvi na fone epokhi. In *Entsiklopedicheskaia praktika: materialy i issledovaniia* (pp. 41-67). Sankt-Peterburg, Russia. [In Russian].
2. Bertash, A. (2016). Makarii (Oksiiuk Mikhail Fedorovich). In *Pravoslavnaia entsiklopediia* (Vol. 42, pp. 513-519). Moscow, Russia. [In Russian].
3. Bilokin, S. (2008). Povsiakdenni turboty povoiennykh knyhoznavtsiv (za lystuvanniam Fedora Maksymenka). In H. Dombrovska, L. Paniv (Comps.). *Zbirnyk pamiati ukrainskoho bibliohrafa Fedora Maksymenka* (pp. 48-135). Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].
4. Bureha, V. V. (2013). Zhyttievyyi shliakh mytropolyta Makariia (Oksiiuka), vypusknika ta profesora KDA. *Trudy Kyivskoi Dukhovnoi Akademii, 19*, 212-222. [In Ukrainian].
5. Bureha, V. (2016). Makarii (Oksiiuk Mykhailo Fedorovich). In M. L. Tkachuk (Comp. & Ed.). *Kyivska dukhovna akademiia v imenakh: 1819-1924* (Vol. 2, pp. 119-124). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
6. Harbar, L. (2010). Biohrafichni dzherela z istorii doslidzhennia ukrainskoi bibliotechnoi spravy (1918-1934) z arkhivu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho ta pytannia personolohichnoi rekonstruksii. *Volynski Istorychni Zapysky, 5*, 210-219. [In Ukrainian].
7. Harbar, L. V. (2017). Oksiiuk Mykhailo Fedorovich. In L. V. Harbar (Comp.). *Istoriia ukrainskoi bibliotechnoi spravy v imenakh (kinets 19 st. – 1941 r.)* (pp. 327-328). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
8. Grigorenko, T. (2002). Pamiati moego ottca, Oksiiuka Mikhaila Fedorovicha – Mitropolita Makariia Varshavskogo i vseia Polshi. *Visnik Pres-Sluzhby UPTs, 10*, 62-63. [In Russian].
9. Grigorenko, T. (2004). Vospominaniia o dedushke o Mikhaile Edlinskom i ego semeistve. In M. Edlinskii, G. Edlinskii. *Liubiashchee Gospoda serdtce: Trudy. Propovedi. Vospominaniia* (pp. 294-301). Kyiv, Ukraine: Dukh i Litera; Sviato-Makarievskaia tcerkov. [In Russian].

10. Dashkevych, Ya. (2007). *Postati = Personages: Narysy pro diiachiv istorii, polityky, kultury* (2nd ed.). Lviv, Ukraine: Piramida. [In Ukrainian].
11. Kovalchuk, H. (2000). Dyrektory Vsenarodnoi biblioteky Ukrainy (20-30-ti rr.). *Z Arkhiviv VUCHk, HPU, NKVD, KHB, 2-4*, 179-206. [In Ukrainian].
12. Prelovska, I., Faida, O. (2011). Makarii. In E. H. Tsyhankova, Yu. M. Kochubei, & O. D. Vasyliuk (Comps.). *Skhodoznavstvo i vizantolohiia v Ukraini v imenakh* (pp. 144-145). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
13. Reva, L. H. (2010). Doslidzhennia Vizantolohichnoi komisii VUAN (za arkhivamy Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho). *Aktualni pytannia skhodoznavstva, slavistyky, ukrainistyky* (pp. 174-180). Kyiv, Ukraine: VPTs NaUKMA. [In Ukrainian].
14. Sidorov, A. I. (1999). Mitropolit Makarii (Oksiiuk) i ego tserkovno-nauchnaia deiatelnost. In Makarii (Oksiiuk), mitr. *Eskhatologiia sv. Grigoriia Nisskogo* (pp. III-XXXIV). Moscow, Russia. [In Russian].
15. Starodub, A. (2014). Profesory KDA i pravoslavnyi bohoslovskyi fakultet Varshavskoho universytetu. *Pamiatky Ukrainy: Istorii ta Kultura, 11*, 14-21. [In Ukrainian].
16. Tsyhankova, E. (1996). Vizantolohichna komisiiia VUAN. *Skhidnyi Svit, 2*, 123-133. [In Ukrainian].
17. Dudra, S. (2015). Polityka władz państwowych wobec wyboru i działalności metropolity Makarego, zwierzchnika Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. *Sprawy narodowościowe. Seria nowa, 46*, 72-84. <https://doi.org/10.11649/sn.2015.035> [In Polish].
18. Sawicki, D. (2011). 50 lat temu odszedł do wieczności metropolita warszawski i całej Polski Makary. *Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, 3*, 10-11. [In Polish].

Рукопис одержано 11.03.2021 р.

Andriy STARODUB, Candidate of Sc. (History), Senior Research Associate, Department of Foreign Sources of History of Ukraine, M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies, NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

New materials to the biography of the Warsaw orthodox metropolitan Makarius (Mykhailo Oksiyuk) (1884–1961).

The aim of the work. The article reviewed and supplemented with information on the life and work of the famous scientist and orthodox bishop Mychailo Oksiyuk (monk name – Macarius) (1884-1961). **The methodology** is based on the principles of historicism, objectivity, as well as on general historical methods (chronological, retrospective, problem-thematic). **The scientific novelty** of the work is the introduction into scientific circulation of documents that shed light on the little-known page of the biography of M. Oksiyuk. A review of biographical essays on the life and work of M. Oksiyuk is made. There are serious gaps in the information relating to the period of the 1920s and 1930s. It was concluded that it was impossible to find out all the circumstances related to the work of the former professor of the Kyiv Theological Academy (KTA) in the National Library of Ukraine, the Byzantological Commission of the All-Ukrainian Academy of Sciences, on the basis of sources available to researchers. The factors that allowed

M. Oksiyuk not only to avoid political repressions, but also to make an administrative career in the system of the People's Commissariat of land affairs of Ukrainian SSR, remain unknown. Documents are published that shed light on the events of the first half of the 1920s. From 1923 to early 1925, M. Oksiyuk was considered a candidate for the position of professor at the Studium of Orthodox Theology at the University of Warsaw. Oksiyuk was invited to Warsaw by Metropolitan Dionizy (Valedynsky). The professor agreed to go to Poland for permanent residence and had contacts with representatives of the Polish diplomatic mission in Kyiv. The diplomat's report on the meeting and conversation with M. Oksiyuk in November 1923 contains assessments of the personal characteristics, political views and positioning of the former professor of the KTA on a lot of church-administrative problems. Among other things, M. Oksiyuk declared his commitment to the idea of autocephaly of the Orthodox Church in Poland and his disagreement on this issue with Russian Patriarch Tikhon (Bellavin), who stood for maintaining the subordination of Orthodox dioceses to Moscow within the restored Polish statehood. **Conclusions.** The information contained in the documents preserved in the Polish Archive of New Acts significantly complements the data on attempts to involve former graduates and teachers of the KTA in the development of Orthodox theological education in interwar Poland. These materials are also an important source for researchers of the biography of Metropolitan Macarius – head of the Polish Autocephalous Orthodox Church in 1951-1961.

Key words: M. Oksiyuk (Metropolitan Macarius), Dionizy (Valedynsky), biography, Kiev Theological Academy, The Faculty of Orthodox Theology at the University of Warsaw, diplomacy of the II Rzeczpospolita.

Andrij STARODUB, kandydat nauk historycznych, starszy pracownik naukowy, Zakład Źródeł Zagranicznych Historii Ukrainy, Instytut Ukraińskiej Archeografii i Źródłoznawstwa im. Mychajła Hruszewskiego NAN Ukrainy (Kijów, Ukraina).

Nowe materiały do biografii metropolity Warszawskiego i całej Polski Makarego (Mychajła Oksijuka) (1884-1961).

Celem pracy jest weryfikacja i uzupełnienie informacji o życiu i twórczości słynnego naukowca i działacza kościelnego Mychajła (imię zakonne – Makary) Oksijuka (1884-1961). *Metodologia badawcza* oparta na zasadach historyzmu i obiektywizmu. Stosowane są ogólne metody historyczne (chronologiczny, retrospektywny, problemowo-tematyczny). *Nowością naukową* pracy jest wprowadzeniu do obiegu naukowego nieznanych wcześniej dokumentów rzucających światło na mało znaną stronę biografii Mychajła Oksijuka. Autorem artykułu dokonano przeglądu esejów biograficznych o życiu, twórczości i karierze M. Oksijuka. Stwierdzono, że istnieją poważne luki w informacjach dotyczących lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku. Na podstawie źródeł, dostępnych dziś dla naukowców, nie jest możliwe ustalenie wszystkich okoliczności związanych z pracą byłego profesora Kijowskiej Akademii Teologicznej w Bibliotece Narodowej Ukrainy i Komisji Bizantologicznej Wszuchukraińskiej Akademii Nauk. Nieznane pozostają czynniki, które pozwoliły Mychajłu Oksijukowi nie tylko uniknąć represji politycznych, ale także zrobić karierę administracyjną w systemie Ludowego Komisariatu ds. rolnictwa Ukraińskiej SRR. Publikowane są doku-

menty, które rzucają światło na wydarzenia z pierwszej połowy lat dwudziestych XX wieku. Od końca 1923 do początku 1925 roku Mychajło Oksijuk był kandydatem na stanowisko profesora Uniwersytetu Warszawskiego. Oksijuk został zaproszony do Warszawy przez metropolitę Dionizego (Waledynskiego) i Komisję Organizacyjną Fakultetu Teologii Prawosławnej. Profesor zgodził się na wyjazd do Polski na pobyt stały, w związku z czym utrzymywał kontakty z przedstawicielami polskiej placówki dyplomatycznej w Kijowie. Relacja dyplomaty ze spotkania i rozmowy z M. Oksijukiem w listopadzie 1923 r. zawiera oceny cech charakteru, poglądów politycznych i stanowiska byłego profesora Kijowskiej Akademii Teologicznej w sprawie szeregu problemów kościelno-administracyjnych. Oksijuk zadeklarował m.in. zaangażowanie w ideę autokefalii Cerkwi prawosławnej w Polsce i niezgodę z patriarchą rosyjskim Tichonem (Bellawinym), który opowiadał się za podporządkowaniem przez Moskwę diecezji prawosławnych w granicach odrodzonego państwa polskiego. **Wnioski.** Informacje zawarte w dokumentach zachowanych w Archiwum Akt Nowych w istotny sposób uzupełniają dane o próbach zaangażowania byłych absolwentów i nauczycieli Kijowskiej Akademii Teologicznej w rozwój prawosławnego szkolnictwa teologicznego w międzywojennej Polsce. Materiały te są również ważnym źródłem dla badaczy biografii metropolity Macarego – zwierzchnika Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w 1951-1961 rr.

Słowa kluczowe: Mychajło Oksijuk (Metropolitan Macary), Dionizy (Waledyński), biografia, Kijowska Akademia Teologiczna, Studium Teologii Prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego, dyplomacja II Rzeczypospolitej.